

ET MØRKT KAPITEL

I sin erindringsbog om fodnoteperioden skriver daværende udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen (V) i forordet:

" Dette er historien om dengang, Danmark svigtede sine venner og allierede i NATO. Det skete i de sidste år af Den Kolde Krig. Det er også historien om, hvordan Danmark lidt fodslæbende valgte side under Den Kolde Krig. Om dobbeltspil og fedtspilleri. Men først og fremmest er det historien om, hvordan Danmark brød indgåede aftaler om det fælles forsvar. Hvordan Danmark undergravede den fælles forhandlingsposition over for Sovjetunionen. Hvordan Danmark satte fodnoter i de fælles NATO-dokumenter for at lægge afstand til den fælles strategi. Den handler om "fodnoteperioden", som blev et mørkt kapitel i den danske udenrigspolitiske historie."

Som den udenrigsminister, der konstant blev nedstemt i Folketinget, havde Uffe Ellemann-Jensen sine særlige grunde til at vende sig mod fodnotepolitikken. Men hans holdning deles af mange, der ligesom han mener, at Den Kolde Krigs afslutning først og fremmest skyldes Vestens styrkepolitik, og at Danmark dermed med sine fodnoter var med til at modvirke det resultat, som alle i dag sætter højt. Det er især Socialdemokratiet, der er blevet gjort ansvarlig for fodnotepolitikken, og kritikerne ser partiets optræden som udtryk for et rent taktisk spil, hvor hovedformålet var at genvinde regeringsmagten.

Der kan opstilles en række argumenter imod denne tolkning af fodnotepolitikken og dens konsekvenser. For det første er det blevet hævdet, at det ikke var styrkepolitikken, men snarere afspændingspolitikken, der var hoved-

årsagen til Den Kolde Krigs afslutning. Afspændingen gjorde grænserne mere åbne og var med til at undergrave de østlige diktaturstater nedefra. Fodnotepolitikken var et forsøg på at fastholde afspændingen i en periode, hvor den var stærkt truet, bl.a. som følge af den nye stærkt konservative amerikanske præsident Ronald Reagans konfrontatoriske politik. For det andet kan Socialdemokratiets politik ses i forlængelse af partiets hidtidige 'bløde' NATO-politik og som en afspejling af tanker, der var fremherskende i europæiske søsterpartier. Fodnoterne var således ikke udtryk for taktik, men for grundlæggende sikkerhedspolitiske overbevisninger. For det tredje er det blevet påvist, at fodnoterne slet ikke havde de vidtrækkende negative konsekvenser, som kritikerne har påstået. De truede ikke Danmarks stilling inden for NATO, og de spillede ingen rolle i forbindelse med de konkrete forhandlinger mellem Øst og Vest.

Udenrigspolitisk aktivisme efter 1989

En ny form for aktiv dansk udenrigspolitik blev indvarslet med Den Kolde Krigs afslutning. Danmark har siden 1990 været en påfaldende aktiv medspiller på den internationale scene. Det er især kommet til udtryk i tre forskellige geografiske områder.

- *Østersøen.* I dette område opstod en helt ny situation med Den Kolde Krigs afslutning og Sovjetunionens opløsning. Gamle fjendelande umid-

truende stormagt. Danske regeringer forsøgte at balancere mellem på den ene side de krav til oprustning og afskrækkelse, som NATO-medlemskabet indebar, og på den anden side ønsket om at bibeholde et godt forhold til Sovjetunionen og nedsætte risikoen for, at dansk område i tilfælde af krig ville blive et bombemål for fjenden. Afbalanceringen kom til udtryk ved, at Danmark i 1953 sagde nej til etableringen af permanente allierede flybaser i Jylland, og i 1957 sagde nej til at udstyre det danske forsvar med atomvåben. Også uviljen mod høje forsvarsudgifter fortsatte. På trods af tredoblingen var forsvarsbudgettet på grund af det meget lave udgangspunkt stadig beskedent, og Danmark blev under møderne i NATO ofte kritiseret for ikke at yde nok til det fælles forsvar.

På trods af sine forbehold, den såkaldte lave profil, var Danmark i hele koldkrigsperioden fast forankret i NATO. Den militære integration med de allierede blev stadig tættere, og der var ingen tvivl om, at Danmark ideologisk var solidt plantet på den vestlige side. Desuden stillede Danmark gratis baseadgang til rådighed for amerikanerne på Grønland, hvilket af USA blev betragtet som langt vigtigere end forbeholdene.

Danmark og Den Kolde Krigs afslutning

Den Kolde Krig sluttede omkring 1990. Berlin-muren faldt, Warszawa-pagten og Sovjetunionen blev opløst. Atomkrigstruslen hang ikke længere som en

sort sky over Europa. En ny og bedre fremtid syntes i sigte. Også for Danmark blev de udenrigspolitiske muligheder nu stærkt forbedrede. Og de muligheder har der været bred politisk enighed om at udnytte (se nedenfor). Men der er efterfølgende opstået en voldsom strid om hvilken rolle Danmark spillede i forbindelse med afslutningen på Den Kolde Krig. Striden drejer sig om 1980'ernes fodnotepolitik og dens konsekvenser.

I 1979 vedtog NATO den såkaldte dobbeltbeslutning om opstilling af et stort antal mellemdistanceraketter med atomladninger i Vesteuropa. Den var tænkt som et svar på en tilsvarende sovjetisk opstilling af nye raketter, men den indeholdt to led, idet der også blev lagt op til forhandling om nedrustning. Den socialdemokratiske danske regering stemte i 1979 efter en vis tøven ja til NATO-beslutningen. Efter regeringsskiftet i efteråret 1982 vendte Socialdemokratiet sig imidlertid som oppositionsparti mod nogle af de konsekvenser, dobbeltbeslutningen medførte, og mod centrale dele af hele NATO's atomvåbenpolitik. Sammen med de radikale og venstrefløjen havde partiet over 90 mandater i Folketinget og udgjorde det såkaldte alternative sikkerhedspolitiske flertal. Modstanden mod NATO's politik kunne derfor vedtages i form af en række dagsordener, som regel i modstrid med den siddende borgerlige regerings ønsker. Nogle af dagsordenerne endte senere som danske fodnoter til NATO-kommuniquéer.